

Ekološka kriminaliteta in ekološka kriminologija – delavnica sodelavcev Temeljnega raziskovalnega projekta na konferenci Policing in Central and Eastern Europe 2010

Zanimanje za področje okoljskih 'izzivov', kamor uvrščamo tudi ekološko kriminaliteto, narašča tako v Sloveniji kot v svetu. V prid temu pričata kar dve sekciji na konferenci *Policing in Central and Eastern Europe – Social Control of Unconventional Deviance*, kjer je bilo predstavljenih devet prispevkov domačih in tujih avtorjev ter delavnica vezana na *Temeljni raziskovalni projekt (TRP) Ekološka kriminaliteta – kriminološki, viktimološki, kriminalno-preventivni, psihološki in pravni vidiki*, kjer so sodelavci projekta¹ razpravljali o tem, ali se lahko ekološka kriminologija uspešno odzove na porajajoče se ekološke probleme in vprašanja. Delavnice sta se udeležila tudi prof. Charles B. Fields in prof. Tim Hope, tuja partnerja projekta. Glavni cilj predlagane okrogle mize je bil skozi razpravo poiskati rešitve za uspešno odzivanje ekološke kriminologije na ekološko kriminaliteto in vprašanja, povezana z njo. Sekundarni cilj delavnice je sovpadal s ciljem TRP projekta, in sicer vzpostavitev mreže raziskovalcev in strokovnjakov, izmenjava novih idej in identifikacijo bolj učinkovitih odgovorov na grožnje zoper okolje ter identifikacija usmeritev za prihodnje raziskave, izobraževanja ter sodelovanja na tem področju.

Organizatorja delavnice, prof. Gorazd Meško, vodja TRP projekta, in Katja Eman, mlada raziskovalka na področju ekološke kriminologije in ekološke kriminalitete, sta v uvodu podala nekaj iztočnic za razpravo strokovnjakov v okviru delavnice, potem pa zastavila tri izhodiščna vprašanja² za razpravo sodelavcev TRP projekta in drugih udeležencev.

- ¹ Sodelavci TRP projekta o ekološki kriminaliteti so Igor Areh, Bojan Dobovšek, Katja Eman, Gorazd Meško, Iztok Podbregar, Andrej Sotlar, Jerneja Šifrer, Bojan Tičar in Peter Umek.
- ² Koordinatorja delavnice sta udeležencem zastavila naslednja tri vprašanja kot iztočnice za razpravo:
 - Še vedno se soočamo s pomanjkanjem enotne oziroma univerzalne opredelitve ekološke kriminalitete in ekološke kriminologije. Ali je skupna opredelitev ekološke kriminalitete in kriminalitete dosegljiv cilj?
 - Kako se lahko ekološka kriminologija uspešno odzove na namerno uničevanje okolja (organizirana ekološka kriminaliteta, ekološki terorizem ipd.) na individualni, organizacijski, nacionalni in globalni ravni?
 - Na kakšne načine lahko ekološka kriminologija zagotovi potrebno znanje in dejstva, zbrana s

V okolju povzročeno uničenje, ki je posledica neodgovornega vedenja in nezakonitega ravnanja posameznikov, željnih zaslužka in ugodnosti, lahko predstavlja resno grožnjo tako za nacionalno kot tudi globalno varnost. Skorajda ne mine teden, ko mediji poročajo o velikih in uničujočih ekoloških katastrofah. Poleg poplav in številnih plazov, ki so se sprožili na golih pobočjih, kjer so nekoč bili gozdovi, sta leto 2010 zaznamovala eksplozija na naftni ploščadi v Mehiškem zalivu in posledično iztekanje nafte ter nesreča v tovarni aluminija v Aljki na Madžarskem, kjer je izlitje strupene gošče iz poškodovanega zadrževalnika terjalo devet smrtnih žrtev, poplavljen je bilo 40 kvadratnih kilometrov veliko območje ter je onesnažilo tudi Donavo in njene pritoke. Zaradi tovrstnih dogodkov postajajo vprašanja okolja in okoljska politika vedno bolj pomemben del javnih politik, ki se ukvarjajo z vprašanjem človekovega preživetja. Pri tem ima pomembno vlogo tudi kriminologija, ki uporablja spoznanja empiričnih raziskav in rezultatov ter izkušnje za pojasnjevanje razlogov za izvrševanje kaznivih ravnanj zoper okolje. Kriminološke razprave o ekološki kriminaliteti se nanašajo na vprašanja, kako je ta kriminaliteta prikazana v resničnem življenju, kako se meri, na kakšen način jo pojasnjevati, preprečevati, sankcionirati itd.

V zadnjih dveh desetletjih smo priča razvoju ekološke kriminologije in povečanemu obsegu raziskovanja pojavov ekološke kriminalitete. Kljub temu pa, kot poudarja White (2004: 293): "Posameznik ne more kar izbirati določene okoljske problematike in od nje pričakovati, da bo izpolnjevala vse vidike kriminološke teorije in prakse." V realnem svetu ja ravno obratno; kriminologija se prilagaja porajajočim se pojavom odklonskosti.

Varstvo oziroma zaščita okolja je tesno povezano z ekološko kriminologijo. Pri zagotavljanju in izvajanju varstva okolja se je, ne glede na to, ali gre za dejanja na individualni, regionalni, nacionalni ali globalni ravni, potrebno zanašati na znanstvene raziskave, njihove ugotovitve in razprave (rezultati kriminoloških študij). Vsakršno slepo in pomembnost raziskovanja ignorirajoče podajanje rešitev in ukrepov se slej ko prej izjalovi ter izkaže za neuporabno. Ker so človekovi posegi v naravno okolje, njegova čezmerna uporaba in uničevanje za namene industrijske proizvodnje in dobička presegli vse mere dobrega okusa in posameznikove domišljije, se je razumni človek zatekel k pravu ter posamezna družbeno nesprejemljiva dejanja poseganja v okolje opredelil kot ekološko kriminaliteto. Pojem ekološka kriminaliteta se nanaša na vsako začasno ali trajno pravno opredeljeno odklonsko ravnanje ali opustitev ravnanja, ki povzroči umetno spremembo, poslabšanje, obremenitev, propadanje ali uničenje (človekovega) okolja ali zaviranje njegovih naravnih sprememb. Ekološka kriminaliteta je predmet preučevanja ekološke kriminologije, fenomenološke in kavzalno-genetične vede, katere namen je preučevanje ogrožanj okolja, okoljevarstvene zakonodaje ter okoljevarstvenih ukrepov. Ekološka kriminologija je znanstveno raziskovalna disciplina, katere naloga je preučevanje zaznanih pojavov in oblik odklonskega vedenja zoper okolje. Raziskuje vzroke tovrstnih ravnanj ter spoznanja empiričnih raziskav in rezultate izkušenj o povzročenih spremembah okolja in posledicah uporablja pri svojem delu. Zanimajo jo človek, kot storilec ekološke kriminalitete,

pomočjo raziskav in študij ekološke kriminalitete, za potrebe vladnih institucij in drugih pristojnih organov?

žrtve ekološke kriminalitete ter možnosti in načini preprečevanja nadaljnjih trajnostnih poškodovalj ali celo uničenj (človeku) življenjsko pomembnega okolja. Kot taka ima ekološka kriminologija zelo pomembno vlogo pri proučevanju in urejanju odnosa *okolje – varnost* v današnji dobi sodobnih oblik ogrožanja, kamor spada tudi uničevanje ter posledično izginjanje okolja, česar se poleg posameznikov zavedajo tudi vlade in voditelji po vsem svetu. V kolikor se bo sodoben antropocentričen odnos do okolja nadaljeval, bi lahko bilo ogroženo tudi preživetje človeške rase, zato so v zadnjem desetletju vlade začele aktivno podpirati varstvo okolja ter omejevati dejavnosti, ki povzročajo degradacijo okolja. Vedno več vladnih in mednarodnih programov, ukrepov, zakonskih in podzakonskih aktov ter drugih usmeritev in nalog je neposredno osredotočenih na okolje. Zaradi pomanjkanja ustreznega znanja na tem področju, še posebej pa zanesljivih raziskav in njihovih rezultatov, na podlagi katerih je možno predlagati uporabne in uspešne rešitve, ima znanost, zlasti družbene vede skupaj z ekološko kriminologijo, zelo pomembno vlogo (in priložnosti), da zagotovi potrebno znanje in dejstva ter odgovornim olajša odločanje v prid zaščiti in ohranitvi okolja.

Terry Edwards, predavatelj na Univerzi v Louisvilu in strokovnjak na področju ekološke kriminalitete, je v povezavi s problemom enotne definicije pojmov ekološke kriminalitete in ekološke kriminologije izpostavil trenutno razpravo, ki poteka med kriminologi po svetu. Kriminologi razpravljajo o prenosu oziroma vrnitvi termina okoljska kriminologija (ang. *environmental criminology*), ki je bila prvotno po Brantinghamu in Brantinghamu (1981) postavljena na področje preprečevanja kriminalitete z oblikovanjem okolja oziroma področje situacijske preventive. Tovrstna terminološka problematika za slovensko okolje ni tako zelo pomembna, saj je ločnica med pojmom okoljska kriminologija in ekološka kriminologija dovolj jasna, čeprav posameznik, ki se s področjem ekološke kriminologije podrobneje ne ukvarja, zelo hitro zamenja oba pojma, saj pojem okolje veliko prej poveže z okoljsko kriminologijo kot pa ekološko kriminologijo. Sodelavci TRP projekta in drugi udeleženci delavnice so se z izpostavljenjo problematiko strinjali, a na izid in končno odločitev kriminologov o tem, ali bomo v prihodnje še vedno uporabljali pojem *'green criminology'* ali pa bo po novem pojem *'environmental criminology'* opisoval vedo, ki se ukvarja s preučevanjem deviacij zoper okolje, bo potrebno počakati.

Tim Hope, profesor kriminologije na Univerzi Salford v Manchestru, je nadaljeval razpravo o problematiki definiranja ekološke kriminologije in se navezal na vprašanje *'Kako ekološka kriminologija sovpada v področje kriminologije?'*, saj ekološka kriminologija ni tako razlikujoča se od *'stare'* kriminologije in ni tako *'nova'* kot se sprva zdi. O prvih primerih korporacijske kriminalitete in posledičnem uničenju okolja je pisal že Edwin Sutherland (1983). Na svoje vprašanje je navezal problem namernih dejanj škodovanja in družbeno nesprejemljivega ravnanja, kar je prikazano v razlikah med (kazensko)pravno in sociološko definicijo kriminalitete ter še posebej izrazito pri pojavu deviacij zoper okolje. Marsikatero dejanje ogrožanja, poškodovanja ali uničevanja okolja je še vedno družbeno nesprejemljivo, v marsikaterem pravnem redu države pa ni zavedeno kot pravno nedopustno in prepovedano dejanje. Zaradi tega Hope opozarja, da je pri reševanju temeljnih vprašanj ekološke kriminalitete in kriminologije potrebno uporabiti normativni

pristop, ki zavzema vidik predpisovanja, oblik in lastnosti dejanja ekološke kriminalitete ter njihovih sankcij.

Daniel Ruiz, predstavnik Organizacije Združenih narodov, raziskovalec na področju organizirane kriminalitete in predavatelj na Univerzah v Trstu in Gorici, je izpostavil problematiko tesne povezanosti ekološke kriminalitete z ekonomskim razvojem in napredkom ter pojavom belo-ovratniške kriminalitete, ko strmenje za dobičkom in drugi finančni vidiki, vplivajo na podjetnike in njihovo ravnanje. Cenovne razlike med zakonitim in nezakonitim 'predelovanjem' odpadkov so zelo velike, zato prestop meje zakonitosti nekoč uglednih in legalno delujočih podjetij ni nič presenetljivega ter še vedno narašča.

Pri razpravi o tem, kako se lahko ekološka kriminologija uspešno odzove na namerno uničevanje okolja na individualni, organizacijski, lokalni, nacionalni in globalni ravni, so sodelavci TRP projekta opozorili, da živimo v sodobni družbi oziroma družbi vsakodnevnega tveganja, kjer okolje ni nobena izjema. Izhajajoč iz Beckove (2001) *družbe tveganja*, v svetu še vedno poteka diskurz o mejah med naravnim in človekovim okoljem, kar se odraža v antropocentričnem in ekocentričnem odnosu do okolja. Med udeleženci delavnice se je glede vprašanja razmejitev in soodvisnosti med človekovim in naravnim okoljem razvila zanimiva razprava. Kljub temu, da je iz procesa evolucije na Zemlji znano, da se je življenje začelo pri vodnih mikroorganizmih, ljudje še vedno s težavo priznajo, da je človek posegel v naravno okolje, si ga prisvojil in uredil po svojih družbenih kriterijih in normah. Iz naravnega okolja vzame vse tisto, kar potrebuje, in vanj vedno pogosteje vrne vse tisto, večinoma nenaravno, česar ne rabi in kar mu je v breme. Človek je sestavni del naravnega ciklusa in je kot tak potreben sestavni del njegovega uravnoteženega poteka. Da bi zares lahko ravnali v prid okolju in ga zavarovali, je potrebno preseči privzgojeni antropocentrični odnos do okolja. Slednje bo vse prej kot lahko, saj se, kot kaže, vse začne in konča pri človeku. Mar nismo tudi dejanj ekološke kriminalitete v kazenske zakonike in druge akte zapisali zato, da branimo okolje iz razloga, ker ga potrebujemo za svoje lastno preživetje oziroma preprečitev izumrtja človeške vrste.

V povezavi z okoljevarstveno problematiko v sodobni družbi žal še vedno prihaja do pojava, ko so vsa dejstva neizpodbitno predstavljena vladajoči oblasti, posamezni argumenti in spoznanja obrazložena, potrebni ukrepi in spremembe pa zapisane (kriminalitetna politika na področju varstva okolja določena). A žal ostane le pri zapisu, ker se na vse iz domnevno neznanih razlogov (interesov in vplivov posameznih zainteresiranih akterjev) preprosto pozabi. Pozabi vse do tedaj, dokler se ne zgodi podobna, enaka ali še večja naravna katastrofa. Potem pa si, še posebej na področju ekološke problematike, odgovorni predstavniki političnih vladajočih elit ignorantsko zatiskajo oči in igrajo nevednost ter neodgovornost. V skladu z družbeno pogodbo je primarna naloga države zagotavljati varnost svojim državljanom. Na področju varstva okolja to med drugim pomeni usposobiti družbene nadzorovalce ter animirati javnost, pa najsi bo to v okviru izobraževanja ali sodobnih idej ozaveščanja o okoljevarstveni odgovornosti državljanov, ki se kaže v njihovem odnosu do naravnega okolja (ločevanje odpadkov, poraba okolju prijaznih virov energije, ozaveščanje otrok o ekoloških problemih ipd.). To je vsekakor področje, ki ekološki kriminologiji nudi tudi številne načine za zagotovitev potrebnega znanja

in dejstev ter metod in oblik, za potrebe vladnih institucij in drugih pristojnih organov. Ob tem je potrebno upoštevati interdisciplinarnost področja ter nujnost sodelovanja (dopolnjevanja) med družboslovnimi in naravoslovnimi vedami.

V poslednjem obdobju se kriminologi pri preučevanju različnih oblik ekološke kriminalitete poslužujejo tudi vpogledov v zdravstvene baze podatkov, iz katerih črpajo vire o boleznih in drugih pokazateljih prisotnosti posameznih škodljivih snovi. Udeleženci razprave so podprli potrebo po sodelovanju z (in večjim angažiranjem) javnim zdravstvom in okoljskimi epidemiologi pri izvajanju raziskav na področju deviacij zoper okolje, še posebej tistih, ki povzročajo hujše zdravstvene težave pri ljudeh. Ob tem pa je prof. Gorazd Meško, profesor kriminologije na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, dodal, da je potrebno preseči problem pomanjkanja dostopnih podatkov, kar je velikokrat posledica nezaželenih raziskav in študij ter nedostopnost podatkov velikih podjetij in korporacij. Slednji so velikokrat povezani z vladajočimi skupinami in bogatimi mogotci, ki uporabijo svoj vpliv ali koruptivna dejanja za prepoved vstopa raziskovalcev v njihova podjetja.

Iz vsega na delavnici izrečenega je možno zaključiti, da je pri obravnavanju ekološke kriminalitete potrebno definirati vsak problem posebej in ga opredeliti tudi z vidika njegovih posledic.³ Pri tem mora ekološka kriminologija upoštevati tudi področje ogrožanja in uničevanja javnih dobrin, do katerih imajo pravico dostopati vsi pripadniki naše družbe (parki, zelenice, vodni viri in fontane itd.). Pri čemer je potrebno paziti, da se ne bo zgodilo, kot je zapisal Garrett Hardin (1968) v svojem članku *The Tragedy of the Commons*.⁴ Izhajajoč iz Hardinove teorije je potrebno na področju varstva okolja okrepiti tako formalno kot neformalno družbeno nadzorstvo in 'nadzorstvo' samega sebe, kar opredeljuje okoljska etika. Tuji in domači udeleženci so pritrdili, da je razvoj ekološke kriminologije in njene študije ekološke kriminalitete pozitiven, saj nudi uporabne rezultate. Potrebno je počasi in upoštevajoč vse izpostavljene ovire, pasti in pomanjkljivosti nadaljevati z delom ter iskati rešitve porajajočih se okoljevarstvenih izzivov. TRP projekt je eden izmed tovrstnih projektov, ki zasleduje zgoraj omenjene cilje ter rešuje na poti odkrite izzive. Sodelavci projekta so se strinjali, da je ključno raziskati, spoznati, razumeti in 'obvladovati' okoljevarstvene izzive na nacionalni (lokalni in individualni) ravni, saj smo so-odgovorni za zaščito slovenskega naroda ter bodočih generacij. Slovenijo je marsikdo zaradi njene neokrnjene narave opisal

3 Kot primer je bilo navedeno risanje grafitov na zgradbe mestnih ulic, ki vsebuje dve različni kaznivii ravnanji: kot prvo gre za kršitev javnega reda in miru ter uničevanje tuje lastnine, kot drugo pa gre za dejanje ekološke kriminalitete, saj veliko sprejev in razpršil, še vedno vsebuje klorofloro-ogljike (CFC), katerih uporaba je bila omejena zgolj za industrijske namene v Združenih državah Amerike že leta 1978 in leta 1995 v Evropski Uniji.

4 Hardin (1968) v tekstu predstavi hipotetični primer, ki temelji na srednjeveški zemljiški posesti v Evropi, ko so si pastirji delili pravico do uporabe pašnikov, kjer so pasli svoje krave. Vsak od njih si je želel najboljšo izrabo travnika za svoje krave, ki so potem dale več mleka, pa čeprav je to posledično pomenilo pretirano izrabo zemljišča in trajno poškodovanje travnika. Poškodovano je bilo skupno javno dobro in oškodovani so bili prav vsi pastirji oziroma njihove krave. Hardin prenese racionalno ekonomično odločanje pastirjev na posameznika, ki je del sodobne družbe, kar pomeni, da se bo izrabljalo in izčrpavalo javno dobro za namen dobrobiti posameznika, pa čeprav je nastalo uničenje okolja v škodo vseh. Opisano Hardinovo teorijo pogosto navajajo kot podporo ideji trajnostnega razvoja v prid ohranitve in varstva okolja.

kot 'raj na Zemlji' in bilo bi res žalostno, če bi ga izgubili oziroma dovolili, da ga uničimo.

Katja Eman

Literatura:

- Beck, U. (2001). *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Brantingham, P. J. in Brantingham, P. L. (1981). *Environmental Criminology*. Beverly Hills, London: Sage.
- Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162(1968), 1243-1248.
- Sutherland, E. H. (1983). *White Collar Crime*. New Heaven: Yale University.
- White, R. D. (2004). *Controversies in Environmental Sociology*. Cambridge: Cambridge University.

